

دانشگاه باقرالعلوم

پایان نامه کارشناسی ارشد رشته علوم سیاسی

عنوان:

آسیب شناسی حکومت

از دیدگاه آیت الله فائینی (ره) و امام خمینی (ره)

استاد راهنما:

حجت الاسلام دکتر نجف لک زایی

استاد مشاور:

حجت الاسلام دکتر سید محمد تقی آل غفور

نگارش و پژوهش:

مهدیه نجفی

1388

بِسْمِ اللَّهِ الرَّحْمَنِ الرَّحِيمِ

تقدیم به:

تقدیم به ساحت مقدس آقا حجت بن الحسن ارواحنا فدا.
به امید روزی که چشمان منظر به دیدن چهره نورانی اش منور گردد و حکومت جهانی اسلام محقق شود.

کلیه حقوق و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه باقر العلوم علیه السلام می باشد

تشکر و تقدیر

بمشکر فراوان از زحمات استاد راهنما دکتر نجف کاک زایی و استادان مشاور دکتر آل غفور و دکتر غلامرضا برونک که با راهنمایی های بی دریغ شان انجام این پژوهش را برای اینجانب میسر نمودند.

و از زحمات بی دریغ پدر و مادر و سوز و فداکارام و مساعدت های فکری به سررم و همچنین از فرزند دلبندم فاطمه زهرا که با دستهای کوچکش موفقیت مرا از خداوند خواستار بود، کمال تشکر و قدردانی را می نمایم.

و از زحمات مسئولان کتابخانه، خصوصاً آقای جلیلی و دهبانی تشکر و قدردانی می نمایم.

چکیده

یکی از موضوعات قابل توجه در هر نظام و حکومتی آسیب‌های آن نظام است. در همین راستا آسیب‌شناسی حکومت از دیدگاه آیت‌الله نائینی و امام خمینی مسأله‌ای پژوهش‌توصیفی - تحلیلی قرار گرفت. حکومت از دیدگاه این دو اندیشمند، در دو بخش ساختاری و کارکردی قابل طبقه‌بندی است.

با توجه به آنچه در رساله حاضر آمده، اهم دستاوردهای رساله حاضر چنین است: در حوزه آسیب‌های ساختاری حکومت، آسیب ضرورت تشکیل حکومت که از نظر آیت‌الله نائینی انحراف حاکمان از انجام امور نوعی مردم است اما از نظر امام خمینی آسیب ضرورت تشکیل حکومت اجرا نکردن احکام اسلام است.

در آسیب‌عناصر و نهادهای حکومت که از آسیب‌های ساختاری می‌باشد، آسیب نهاد رهبری بررسی شد. آیت‌الله نائینی حاکم و رهبر را پادشاه می‌داند و بر این اساس آسیب آن را سلطنت نامحدود و تجاوز از انجام امور نوعی مردم بر می‌شمرد اما امام خمینی رهبر را ولی فقیه می‌داند و بر این اساس آسیب آن را بر شمرده است.

در بررسی آسیب قوه مجریه آیت‌الله نائینی به طور کلی آسیب قوه مجریه را استبدادی شدن قوه مجریه بر شمرد اما نهادی بنام ریاست جمهوری را مورد بررسی قرار نداد. اما امام خمینی نهاد ریاست جمهوری را در ذیل قوه مجریه به طور مفصل مورد آسیب‌شناسی قرار داد.

در بررسی آسیب‌های قوه مقننه هر دو فقیه بزرگوار شرایطی را برای نمایندگان در نظر گرفته‌اند که نبود آن شرایط در آنها، باعث اختلال در انجام وظایف آنها خواهد شد.

در بررسی آسیب‌شناسی قوه قضائیه آیت‌الله نائینی به طور مختصر و اجمالی این نهاد را مورد آسیب‌شناسی قرار داد اما امام خمینی به طور مفصل این نهاد را بررسی نموده‌اند.

در بررسی آسیب مرزهای قدرت دولت که در ساختارهای حکومت جای می‌گیرد آیت‌الله نائینی مرزهای دولت را مرزهای ملی می‌داند در صورتی که امام خمینی آسیب مرزهای دولت را مرزهای ملی می‌داند.

در بررسی آسیب شبکه قدرت دولت که در ذیل ساختارهای حکومت قرار می‌گیرد. آیت‌الله نائینی در مورد ورود زنان به درون شبکه قدرت اظهار نظر نکردند اما ورود اقلیت‌ها را در حد امور محلی و نمایندگی مجلس پذیرفته‌اند و تجاوز از آن حد را آسیب شمرده‌اند.

در ذیل آسیب‌های کارکردی حکومت آسیب مرکز تصمیم‌گیری، آسیب دامن قدرت دولت، آسیب جریان قدرت دولت و آسیب باز خورد حکومت قابل بررسی است. در بررسی آسیب مرکز تصمیم‌گیری، آیت‌الله نائینی مرکز تصمیم‌گیری را فقها و مردم با هم می‌داند اما امام خمینی مرکز تصمیم‌گیری را فقیه جامع الشرایط می‌داند و بر این اساس آسیب‌های متفاوتی را برای آن بر می‌شمرند آیت‌الله نائینی و امام خمینی هر دو آسیب قلمرو دخالت دولت را، دخالت دولت در حوزه خصوصی افراد می‌دانند. این دو فقیه بزرگوار آسیب جریان قدرت را یک طرفه شدن جریان قدرت بر

می‌شمرند. آیت الله نائینی و امام خمینی هر دو ترک امر به معروف و نهی از منکر را از آسیب‌های باز
خوردی حکومت بر شمرده‌اند.

فهرست مطالب

9	فصل اول: مقدمه و چارچوب نظری
10	طرح مسأله
11	علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده آن
11	سابقه پژوهش
11	1. سیر تطور فکری سیاسی امام خمینی:
11	2. آسپشناسی ارکان انقلاب اسلامی:
12	سؤال اصلی پژوهش
12	فرضیه های پژوهش
12	مفاهیم و متغیرها
12	سؤالات فرعی پژوهش
13	پیش فرضه ای پژوهش:
13	اهداف پژوهش
13	روش پژوهش
13	روش گردآوری اطلاعات و دادهها
13	سازماندهی پژوهش
14	چارچوب نظری تحقیق
15	مفاهیم
15	1. آسپشناسی:
16	2. حکومت:

3. حکومت اسلامی: 17

Error! Bookmark not defined. فصل دوم: آسیب‌شناسی حکومت از دیدگاه آیت الله نائینی

Error! Bookmark not defined. گفتار اول: آسیب‌های ساختاری حکومت از دیدگاه آیت الله نائینی

Error! Bookmark not defined...... 1- آسیب فلسفه‌ی وجودی حکومت

Error! Bookmark not defined...... انحراف حکومت از وظایف نوعی: 4

Error! Bookmark not defined. 2- آسیب‌شناسی عناصر و نهادهای حکومت

Error! Bookmark not defined...... الف) آسیب‌شناسی نهاد رهبری:

Error! 1- سلطنت نامحدود و تجاوز از انجام امور نوعی‌ه مردم

Bookmark not defined.

Error! 2- نبود قانون اساسی و مشخص نشدن وظایف حاکم

Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined...... 3- نبودن نظارت بر رهبری

Error! Bookmark not defined...... 4- فرهنگ شدن شاه پرستی

Error! Bookmark not defined...... 5- ناآگاهی مردم

Error! Bookmark not defined. ب) آسیب‌شناسی قوه قضائیه از دیدگاه آیت الله نائینی

Error! Bookmark not defined...... ج) آسیب‌شناسی قوه مقننه

Error! 1- کوتاهی در نظارت بر پادشاه و متصدیان اجرایی

Bookmark not defined.

Error! Bookmark not defined. 2- آسیب ناشی از نبود شرایط در نمایندگان

defined.

Error! Bookmark not defined...... د) آسیب‌شناسی قوه مجریه

Error! Bookmark not defined...... - سایر متصدیان اجرایی کشور:

Error! Bookmark not defined. 1- تجاوز از حدود اختیارات اجرائی خود:

defined.

Error! 2- نبودن تحت نظارت مجلس (عدم نظارت قوه مقننه)

Bookmark not defined.

3- نبود قانون اساسی که وظایف متصدیان را مشخص کند. **Error!**

Bookmark not defined.

3- آسیب شناسی مرزهای قدرت دولت..... **Error! Bookmark not defined.**

4- آسیب شناسی شبکه روابط دولت..... **Error! Bookmark not defined.**

- نمایندگان مجلس..... **Error! Bookmark not defined.**

- آسیب ورود زنان به شبکه قدرت..... **Error! Bookmark not defined.**

گفتار دوم: آسیب شناسی کارکردهای نظام سیاسی از دیدگاه آیت الله نائینی **Error! Bookmark not defined.**

1- آسیب شناسی مرکز تصمیم‌گیری..... **Error! Bookmark not defined.**

- مجتهدین..... **Error! Bookmark not defined.**

- مردم..... **Error! Bookmark not defined.**

Error! الف) آسیب مرکز تصمیم‌گیری قبل از تشکیل حکومت

Bookmark not defined.

ب) آسیب مرکز تصمیم‌گیری بعد از تشکیل حکومت **Error! Bookmark not defined.**

not defined.

2- آسیب شناسی قلمرو دخالت دولت..... **Error! Bookmark not defined.**

3) آسیب شناسی جریان قدرت..... **Error! Bookmark not defined.**

الف) حق سلطان:..... **Error! Bookmark not defined.**

ب) حق مردم:..... **Error! Bookmark not defined.**

وضعیت نامطلوب..... **Error! Bookmark not defined.**

4- آسیب شناسی باز خورد حکومت از دیدگاه آیت الله نائینی **Error!**

Bookmark not defined.

الف) جهل مردم..... **Error! Bookmark not defined.**

ب) طبیعی بودن زورگویی فرادستان... **Error! Bookmark not defined.**

ج) اختلاف امت..... **Error! Bookmark not defined.**

د) ترک امر به معروف و نهی از منکر..... **Error! Bookmark not defined.**

- جمع بندی:.....**Error! Bookmark not defined.**
- فصل سوم: آسیب شناسی حکومت از دیدگاه امام خمینی **Error! Bookmark not defined.**
- گفتار اول: آسیب شناسی ساختارهای حکومت از دیدگاه امام خمینی **Error! Bookmark not defined.**
- 1 - آسیب شناسی فلسفه وجودی حکومت از دیدگاه امام خمینی «ره»: **Error!**
Bookmark not defined.
- آسیب فلسفه وجودی حکومت.....**Error! Bookmark not defined.**
- دین ستیزی و اسلام زدایی.....**Error! Bookmark not defined.**
- 2 - آسیب شناسی عناصر و نهادهای حکومت: **Error! Bookmark not defined.**
defined.
- الف) آسیب شناسی نهاد رهبری؛.....**Error! Bookmark not defined.**
- ویژگی‌های رهبر.....**Error! Bookmark not defined.**
- 1 - فقاقت (علم):.....**Error! Bookmark not defined.**
- 2 - عدالت.....**Error! Bookmark not defined.**
- 3 - تقوا:.....**Error! Bookmark not defined.**
- 4 - مدی ر و مدبر بودن:.....**Error! Bookmark not defined.**
- 5 - شجاعت:.....**Error! Bookmark not defined.**
- ولایت فقیه.....**Error! Bookmark not defined.**
- آسیب نهاد رهبری.....**Error! Bookmark not defined.**
- 1- آسیب ناشی از فقدان نهاد رهبری؛ **Error! Bookmark not defined.**
defined.
- نداشتن فقاقت.....**Error! Bookmark not defined.**
- نداشتن عدالت.....**Error! Bookmark not defined.**
- 2) آسیب متوجه نهاد رهبری.....**Error! Bookmark not defined.**
- الف) دیکتاتوری.....**Error! Bookmark not defined.**
- ب) نداشتن تقوا.....**Error! Bookmark not defined.**

- ج) سقوط ولایت به خاطر ظلم .....
Error! Bookmark not defined.
- د) سقوط ولایت به خاطر ارتکاب فسق .....
Error! Bookmark not defined.
- ن) زورگویی باعث سقوط ولایت .....
Error! Bookmark not defined.
- و) سقوط ولایت به وسیله گناه صغیره .
Error! Bookmark not defined.
- آسیب شناسی مجمع تشخیص مصلحت نظام
Error! Bookmark not defined.
- ب) آسیب شناسی قوه مجریه .....
Error! Bookmark not defined.
- نهاد ریاست جمهوری .....
Error! Bookmark not defined.
- 1) عدم اعتقاد و تعهد به اسلام .....
Error! Bookmark not defined.
- 2) تخلف از احکام مقدس اسلام و قانون اساسی .....
Error! Bookmark not defined.
- 3) نداشتن عدالت .....
Error! Bookmark not defined.
- 4) بی تقوایی .....
Error! Bookmark not defined.
- 5) دیکتاتوری .....
Error! Bookmark not defined.
- 6) سقوط ریاست جمهوری با کمترین تخلف
Error! Bookmark not defined.
- 7) خروج رئیس جمهور از چارچوب اختیارات قانونی خود
Error! Bookmark not defined.
- 8) نفوذ منافقان در دولت و اطراف رئیس جمهور
Error! Bookmark not defined.
- 9) ضعف مدیریت و ضعف فکر و عمل
Error! Bookmark not defined.
- 10) فشار اقتصادی بر مردم .....
Error! Bookmark not defined.
- 11) غفلت از مشکلات مردم و سرگرم شدن به درگیری‌های سیاسی
Error! Bookmark not defined.

12) باندبازی یا گزینش رابطه‌ای.. **Error! Bookmark not defined.**

ج) آسیب‌شناسی قوه مقننه..... **Error! Bookmark not defined.**

1- وجود اشخاص غیر متعهد در مجلس **Error! Bookmark not defined.**

2- نداشتن آگاهی و تخصص..... **Error! Bookmark not defined.**

3- بی‌تقوایی نمایندگان..... **Error! Bookmark not defined.**

4- فقدان نظارت..... **Error! Bookmark not defined.**

5- یک جانبه‌نگری (بی‌توجهی نمایندگان به همه جوانب مسائل)

..... **Error! Bookmark not defined.**

6- غرض‌ورزی و هتک حرمت دیگران **Error! Bookmark not defined.**

7- وادادگی نمایندگان در مقابل مستکبران **Error! Bookmark not defined.**

8- منتخب ملت نبودن نمایندگان مجلس **Error! Bookmark not defined.**

آسیب‌شناسی مجلس خبرگان..... **Error! Bookmark not defined.**

ویژگی‌های اعضای خبرگان از دیدگاه امام **Error! Bookmark not defined.**

آسیب‌ها:..... **Error! Bookmark not defined.**

1- کارشکنی در مجلس..... **Error! Bookmark not defined.**

2- نفوذ افراد ناصالح در مجلس... **Error! Bookmark not defined.**

د) آسیب‌شناسی قوه قضائیه از دیدگاه امام خمینی **Error! Bookmark not defined.**

اهمیت قضاوت از دیدگاه امام خمینی **Error! Bookmark not defined.**

آسیب ناشی از نبود صفات و ویژگی‌ها در قاضی **Error! Bookmark not defined.**

- Error! Bookmark not defined.** اقسام قضاوت از دیدگاه امام خمینی ;
- defined.**
- Error! Bookmark not defined.** آسیب‌ها:.....
- Error! Bookmark not defined.** 1- نداشتن بی طرفی کامل از طرف قاضی
- defined.**
- Error! Bookmark not defined.** 2- عدم استقلال قاضی در امر قضاوت
- defined.**
- Error! Bookmark not defined.** 3- مسامحه و بی دقتی در امر قضاوت
- defined.**
- Error! Bookmark not defined.** 4- زیاده‌روی و تقصیر در قضاوت
- defined.**
- Error! Bookmark not defined.** 5- ترحم بی مورد.....
- Error! Bookmark not defined.** 6- عدم نظارت بر کار قضات.....
- Error! Bookmark not defined.** 3- آسیب‌شناسی مرزهای قدرت دولت از دیدگاه امام خمینی ;
- not defined.**
- Error! Bookmark not defined.** ملی‌گرایی آسیب مرزهای قدرت دولت...
- Error! Bookmark not defined.** 4- آسیب‌شناسی شبکه قدرت از دیدگاه امام خمینی ;
- defined.**
- Error! Bookmark not defined.** الف) آسیب‌شناسی اقلیت‌ها یا افراد بی طرف
- defined.**
- Error!** ب) آسیب ورود زنان به شبکه‌ی قدرت از دیدگاه امام خمینی
- Bookmark not defined.**
- Error! Bookmark not defined.** گفتار دوم: آسیب‌شناسی کارکردهای دولت از نظر امام خمینی
- defined.**
- Error! Bookmark not defined.** 1- آسیب‌شناسی مرکز تصمیم‌گیری از دیدگاه امام خمینی
- defined.**
- Error!** الف) آسیب‌های مرکز تصمیم‌گیری قبل از تشکیل حکومت
- Bookmark not defined.**
- Error! Bookmark not defined.** 1- کناره‌گیری فقها از رهبری جامعه
- defined.**

2- رهبری اشتباه.....**Error! Bookmark not defined.**

Error! (ب) آسیب‌های مرکز تصمیم‌گیری پس از تشکیل حکومت

Bookmark not defined.

1- خود فقیه دچار آسیب شود..**Error! Bookmark not defined.**

2- مزاحمت فقهای دی‌گر برای ولی فقیه **Error! Bookmark**

not defined.

- آسیب ناشی از اطاعت نکردن مردم از ولی فقیه قبل از تشکیل حکومت

Error! Bookmark not defined......

Error! - آسیب عدم اطاعت مردم از ولی فقیه بعد از تشکیل حکومت

Bookmark not defined.

2- آسیب شناسی دامنه قدرت دولت از دیدگاه امام خمینی **Error! Bookmark**

not defined.

3- آسیب شناسی جریان قدرت از دیدگاه امام خمینی **Error! Bookmark not**

defined.

4- آسیب‌شناسی باز خورد حکومت از دیدگاه امام خمینی(ره) **Error!**

Bookmark not defined.

1- ترک امر به معروف و نهی از منکر...**Error! Bookmark not defined.**

2- ظلم‌پذیری.....**Error! Bookmark not defined.**

جمع‌بندی:.....**Error! Bookmark not defined.**

Error! Bookmark not defined......**فصل چهارم: نتیجه گیری**

مقایسه دیدگاه آیت ا... نائینی و امام خمینی در مورد آسیب شناسی ساختارهای حکومت:

Error! Bookmark not defined......

1 - آسیب مربوط به تشکیل حکومت:.....**Error! Bookmark not defined.**

تفاوت:.....**Error! Bookmark not defined.**

شباهت:.....**Error! Bookmark not defined.**

2 - آسیب مربوط به عناصر و نهادهای حکومت: **Error! Bookmark not**

defined.

الف) آسیب مربوط به نهاد رهبری؛.....**Error! Bookmark not defined.**

- Error! Bookmark not defined.**.....(ب) آسیب قوه مجریه؛
- Error! Bookmark not defined.**.....(ج) آسیب قوه مقننه:
- Error! Bookmark not defined.**.....(د) آسیب قوه قضائیه:
- Error! Bookmark not defined.**.....3- آسیب شناسی مرزهای قدرت:
- Error! Bookmark not defined.**.....4- آسیب شبکه روابط دولت:
- 1 - مقایسه آسیب مرکز تصمیمگیری از دیدگاه ای-ن دو اندیشمند:
- Error! Bookmark not defined.**.....
- Error! Bookmark not defined.**.....2- آسیب قلمرو و دامنه قدرت دولت:
- Error! Bookmark not defined.**.....3- آسیب جریان قدرت:
- Error! Bookmark not defined.**.....4- آسیب بازخورد حکومت
- بررسی مقایسه آسیب‌های حکومت از دیدگاه امام خمینی و آیت الله نائینی
- Error! Bookmark not defined.**.....
- Error! Bookmark not defined.**..... **فهرست منابع**
- Error! Bookmark not defined.**..... فهرست منابع
- Error! Bookmark not defined.**.....(الف) کتابها
- Error! Bookmark not defined.**.....(ب) مقالات

فصل اول:

مقدمه و چارچوب نظری

طرح مسأله

سیاست و حکومت همانند موجود زنده با آفات و آسیب‌های مواجه است. غفلت از این آسیب‌ها و آفت‌ها به تدریج به انحراف یا استحاله و یا نابودی حکومت کشیده می‌شود. لذا برای حفظ حکومت از آسیب‌ها، لازم است، این آفات و آسیب‌ها شناسایی شوند و راه حل‌های پیشگیری‌رانه در برابر آن اندیشه شود.

اندیشمندان اسلامی در طول تاریخ، در شناسایی آسیب‌های سیاست و حکومت آرای گوناگونی ارائه داده‌اند. در این میان آرای آیت الله نائینی و امام خمینی از اهمیت ویژه‌ای برخوردار است. زیرا آیت الله نائینی درگیری مسائل مشروطه در ایران بوده و با تدوین کتاب تنبیه الامه و تنزیه المله، نظریات مهمی در باب سیاست و حکومت ارائه داده است. از آنجا که دغدغه ایشان در این کتاب این بوده که راهکارهایی را برای جلوگیری از تبدیل حکومت مشروطه به رژیم استبدادی ارائه دهد، لذا نظرات مهمی درباره آسیب‌های حکومت ارائه داده است.

آرای امام خمینی از این جهت حائز اهمیت است که او خود رژیم دیکتاتوری پهلوی را در ایران متلاشی کرده و حکومت اسلامی را در ایران بنیان نهاده است و مبانی نظری آن را تبیین نموده است. بنابراین راهکارهای بسیاری از آرای ارائه داده‌اند تا اسلام و حکومت اسلامی پابرجا بماند و خدای نکرده به رژیم دیکتاتوری قبل از انقلاب بازگشت نکند. بنابراین آسیب‌های زیادی را در باب سیاست و حکومت از نظرات ایشان می‌توان دریافت کرد. از این رو این پژوهش در پی آن است که آسیب‌های سیاست و حکومت

و راه حل‌های آن را از دیدگاه این دو اندیشمند بزرگ بررسی نماید.

علت انتخاب موضوع، اهمیت و فایده آن

علت انتخاب موضوع، به خاطر علاقه شخصی به تحقیق در این موضوعات است. اما از آنجا که آسیب‌شناسی با این رویکرد از دیدگاه این دو اندیشمند فرزانه به ندرت مورد بررسی قرار گرفته است و با بررسی‌های صورت گرفته از سوی اینجانب چنین پژوهشی با این رویکرد یافت نشد، لذا تحقیق در این مورد از اهمیت قابل توجهی برخوردار است. امید است این تحقیق زمینه‌ای باشد برای بررسی‌های اساسی‌تر و دقیق‌تر این موضوع و دانشجویان و مراکز علمی بتوانند از آن استفاده کنند.

سابقه پژوهش

1. سیر تطور فکری سیاسی امام خمینی¹:

در این کتاب نگارنده ساختار و چارچوب اندیشه سیاسی امام خمینی را تبیین کرده و سپس تطور اندیشه امام خمینی و منطق حاکم بر آن را مورد بررسی قرار داده است. در این کتاب آسیب‌های حکومت اسلامی از دیدگاه امام خمینی مورد بحث و بررسی قرار داده است.

بررسی: این کتاب از لحاظ بررسی آسیب‌های حکومت از نظر امام خمینی مفید است اما از آنجا که موضوع کتاب سیر تطور تفکر سیاسی امام خمینی است لذا به آسیب‌شناسی حکومت از نظر آیت الله نائینی پرداخته است.

2. آسیب‌شناسی ارکان انقلاب اسلامی²:

این کتاب به مباحث مربوط به انقلاب اسلامی و تداوم آن پرداخته است. در این

1- نجف لکزایی، *سیر تطور تفکر سیاسی امام خمینی*، تهران: سازمان انتشارات، 1383.

2- عبدالله حاجی صادقی، *آسیب‌شناسی ارکان انقلاب اسلامی*، قم: زمزم هدایت، 1383.

کلیه حقوق مادی و معنوی این اثر متعلق به دانشگاه باقر العلوم علیه السلام می باشد

کتاب نویسنده به آسیب‌های که ارکان انقلاب اسلامی را تهدید می‌کند، پرداخته است. به عبارت دیگر آسیب‌هایی که سه رکن انقلاب اسلامی یعنی: 1. اسلامیت نظام؛ 2. رهبر نظام؛ 3. مردم را تهدید می‌کند مورد بررسی قرار داده.

بررسی: این کتاب به طور کلی آسیب‌هایی که کلیت نظام را تهدید می‌کند مورد بررسی قرار داده اما به بدنه حکومت به صورت اختصاصی نپرداخته است و لذا موضوع مورد بررسی این پژوهش را پوشش نمی‌دهد و لذا در این زمینه مورد استفاده زیادی ندارد.

سؤال اصلی پژوهش

از آنجایی که هر پژوهش به دنبال پاسخگویی به یک سؤال اصلی است تحقیق حاضر به دنبال پاسخگویی به این سؤال است که: آسیب‌های حکومت از دیدگاه امام خمینی و آیت الله نائینی چیست؟ و افتراق و اشتراک آن چیست؟

فرضیه‌های پژوهش

آسیب‌های حکومت از دیدگاه امام خمینی و آیت الله نائینی، ساختاری و کارکردی است. این آسیب‌ها در کلیات مشترک و در برخی جزئیات تفاوت دارند.

مفاهیم و متغیرها

مفاهیم این پژوهش عبارتند از: آسیب‌شناسی و حکومت
متغیر مستقل عبارت است از: آسیب‌شناسی
متغیر وابسته عبارت است از: حکومت

سؤالات فرعی پژوهش

1. آسیب‌های ساختاری و کارکردی حکومت از دیدگاه آیت الله نائینی چیست؟
2. آسیب‌های ساختاری و کارکردی حکومت از دیدگاه امام خمینی چیست؟
3. اشتراک و افتراق دو دیدگاه چیست؟

پیش فرض های پژوهش:

آسیب‌های بی که متوجه نظام سیاسی می‌شود، در دو بخش ساختاری و کارکردی ظهور و بروز پیدا می‌کند.

اهداف پژوهش

بررسی و کشف آسیب‌های حکومت اسلامی از دیدگاه امام خمینی و آیت الله نائینی هدف پژوهش است.

روش پژوهش

نوع روش پژوهش توصیفی - تحلیلی است.

روش گردآوری اطلاعات و داده‌ها

با توجه به ماهیت پژوهش حاضر، طبیعی است که روش گردآوری اطلاعات به صورت کتابخانه‌ای است.

سازماندهی پژوهش

این رساله مشتمل بر چهار فصل می‌باشد.

فصل اول؛ که کلیات و مفاهیم نظری تحقیق است، طرح تحقیق و چارچوب نظری

رساله در این فصل مورد بررسی قرار می‌گیرد و مفاهیم اساسی پژوهش هم در این فصل آورده می‌شود. آسیب شناسی حکومت از دیدگاه آیت الله نائینی عنوان فصل دوم رساله را تشکیل می‌دهد. در این فصل آسیب‌های ساختاری و کارکردی حکومت از دیدگاه آیت الله نائینی مورد بررسی قرار می‌گیرد.

در فصل سوم به آسیب‌های حکومت از دیدگاه امام خمینی پرداخته می‌شود و

آسیب‌های ساختاری و کارکردی حکومت از دیدگاه ایشان بررسی می‌شود.

سرانجام مباحث رساله در فصل چهارم با مقایسه دیدگاه این دو اندیشمند به

نتیجه می‌رسد و در پایان آن به کتابنامه (منابع و مأخذ)، اشاره رفته است.

چارچوب نظری تحقیق

بررسی آسیب شناسی حکومت از دیدگاه امام خمینی و آیت الله نائینی نیازمند تحلیلی مقایسه‌ای است و یکی از مدل‌هایی که برای تحلیل مقایسه‌ای می‌توان برگزید تحلیل سیستمی است.

تعریف سیستم در این نوشتار نظام سیاسی اسلام را مجموعه‌ای به هم پیوسته از فعالیت‌های سیاسی تلقی می‌کند که شمار بزرگی از کارگزاران و با هدف خاصی آن را تعهد کرده و انجام داده‌اند. این سیستم از عناصری همبسته تشکیل شده است که هر کدام به تنهایی بخشی از نظام سیاسی اسلام را تشکیل داده، نهادها و گروه‌های معینی را شامل می‌شود. این ویژگی سیستم سیاسی را عناصر ساختاری یا به طور کلی ساختار نظام سیاسی اسلام می‌نامند.¹ حال آسیب‌هایی که متوجه ساختار نظام سیاسی شود، آسیب‌های ساختاری نظام سیاسی یا حکومت گویند.

در مقابل، نوع روابط تعریف شده بین ساختارهای موجود در درون نظام سیاسی اسلام را، کارکردهای همان ساختارها یا به طور خلاصه کارویژه نظام سیاسی اسلام می‌نامند.² و آسیب‌هایی که متوجه کارکرد یا کارویژه نظام سیاسی اسلام شود، آسیب‌های کارکردی می‌نامند.

پرواضح است که امام خمینی و آیت الله نائینی هر کدام آسیب‌های ساختاری و کارکردی مختلفی را برای نظام تعریف می‌کنند؛ زیرا این دو فقیه هر کدام ساختارها و کارویژه‌های مختلفی را برای نظام سیاسی اسلام در نظر می‌گیرند.

بنابراین در این پژوهش کوشش می‌کنیم آسیب‌های حکومت (اسلامی) را از دیدگاه امام خمینی و آیت الله نائینی با تکیه بر مدل تحلیلی سیستمی ارزیابی و

1- داوود فی‌رحی، *نظام سیاسی و دولت در اسلام*، تهران: سمت، 1382، ص 15.

2- همان.

بررسی نمای می.م.¹

بر این اساس ما باید آسیب‌های ساختاری و کارکردی حکومت اسلامی را مورد بررسی قرار دهیم. یعنی باید ببینیم در هر جزء سیستم چه آسیب‌هایی ممکن است وارد شود که از آن جلوگیری کنیم. در خصوص آسیب‌های ساختاری حکومت اسلامی بر چهار نکته تأکید خواهیم کرد.

1. مخازن یا منابع قدرت دولت.

2. عناصر دولت؛

3. مرزهای دولت؛

4. شبکه روابط دولت؛

درباره کارکرد حکومت اسلامی نیز موارد چهارگانه زیر را بررسی خواهیم کرد.

1. جریان ارتباطات دولت

2. مرکز تصمیم‌گیری یا رهبری دولت

3. بازخوردهای مؤثر در دولت

4. دامنه قدرت دولت

مفاهیم

مفاهیم اساسی این پژوهش عبارتند از: آسیب‌شناسی، حکومت و حکومت اسلامی.

1. آسیب‌شناسی:

آسیب در فرهنگ فارسی به معنای عیب و نقص، آفت، بلا و زیان و ضرر است.² و

1- چارچوب نظری این رساله بر اساس نظریه سیستمی که در کتاب نظام سیاسی و دولت در اسلام توسط دکتر فی‌رحی مطرح شده، طراحی گردیده است.

2- محمد معین، فرهنگ فارسی، ج 1، تهران: انتشارات امیرکبیر، 1371، ص 58.

در اصلاح: عبارت است از کلیه نواقص و یا کاستی‌هایی که جنبه داخلی دارند و از ناحیه درون به تضعیف ضریب امنیتی جامعه می‌پردازند.¹ آسیب‌شناسی یا Pathology که از ریشه Patho به معنی آسیب، رنج، درد و وقفه و Logos به معنای علم، دانش و گفتار و شناخت گرفته و ترکیب یافته است.² به معنای ناخوش‌شناسی، مرض‌شناسی، علم تشخیصی ص امراض، مطالعه عوارض و علایم غیر عادی به کار می‌رود. در اصطلاح علوم طبیعی آسیب‌شناسی یا Pathology برای مطالعه و ریشه‌یابی بی‌نظمی‌های اجتماعی و انحرافات و بیماری‌های اجتماعی به کار می‌رود.

بنابراین آسیب‌ها شامل نقاط ضعف، نقایص، کاستی‌ها و شکاف‌ها و ناهنجاری‌های است که در یک کشور وجود دارد. لذا برای این که حکومت اسلامی سالم و پایدار باقی بماند، باید مانند یک آسیب‌شناسی و نقاط ضعف حکومت را شناسایی کرده و پیگیری‌های لازم را تجویز نمود.

2. حکومت:

حکومت در لغت به معنای فرمان، امر کردن، فرمانروایی کردن، پادشاهی کردن، داوری کردن و قضاوت کردن است.³ حکومت در اصطلاح Government: حکومت به معنای عام به دستگاه حاکمه یا نظام حاکم بر یک کشور اطلاق می‌شود و با اصطلاح دولت که به معنی کابینه و دستگاه اجرایی است تفاوت دارد. در یک تقسیم بندی کلی از نظام‌های حاکم بر جهان امروز می‌توان آنها را به دو گروه دموکراتیک و غیر دموکراتیک تقسیم نمود.

1- سیامک باقری، تهدیدات و آسیب‌های فراروی نظام جمهوری اسلامی، *فصلنامه مطالعات سیاسی*، سال چهارم، شماره هجدهم: زمستان 84، ص 91.

2- محمد آراسته خو، *فرهنگ اصطلاحات علمی - اجتماعی*، تهران: چاپخش، 1381، ص 66.

3- محمد معین، پیشین، ص 1367.

3. حکومت اسلامی:

منظور حکومتی است که امور در عرصه‌های مختلف حیات سیاسی و اجتماعی به وسیله اسلام تفسیر می‌شود. بر اساس این تلقی حکومت اسلامی به ندای دین و پیام و توصیه‌های آن در زمینه‌های مختلف اجتماعی، سیاسی، فرهنگی و اقتصادی لَبیک می‌گویند، خواه این ندا و پیام در زمینه ارائه نظام سیاسی باشد و خواه در شیوه‌های حل پاره‌ای معضلات اقتصادی و اجتماعی و یا در مقام ذکر اهداف و ارزش‌ها.¹

---

1 - احمد واعظی، حکومت دینی، تأملی در اندیشه سیاسی اسلام، قم: مرصاد، 1378، ص 28.